

Optimalizace provozních podmínek

Eva Jarošová

Obsah

1. Experimenty pro optimalizaci provozních podmínek
2. EVOP
  - klasický postup
  - využití statistického softwaru
3. Centrální složený návrh
  - model odezvové plochy
  - určení stacionárního bodu
  - postup v případě sedlového bodu

Experimenty pro optimalizaci provozních podmínek

Předpoklad – kvantitativní faktory

- EVOP
  - Faktoriální návrh 2^N doplněný centrálním bodem
  - Simplex
- Metoda nejrychlejšího spádu
  - Faktoriální návrh 2^N nebo 2^{N-k} doplněný centrálním bodem
- Centrální kompozitní návrh
  - Faktoriální návrh 2^N nebo 2^{N-k} , centrální bod, axiální body
    - kulovitá experimentální oblast
    - krychlová experimentální oblast
- Box-Behnken
  - Vyvážené neúplné bloky, 3 úrovně faktorů, N větší než 2

EVOP

Evolutionary operation, Box (1957)

Postupná změna provozních podmínek

Cíl – optimalizace provozních podmínek při plném provozu

Systematické provádění malých změn úrovně faktorů představujících provozní podmínky

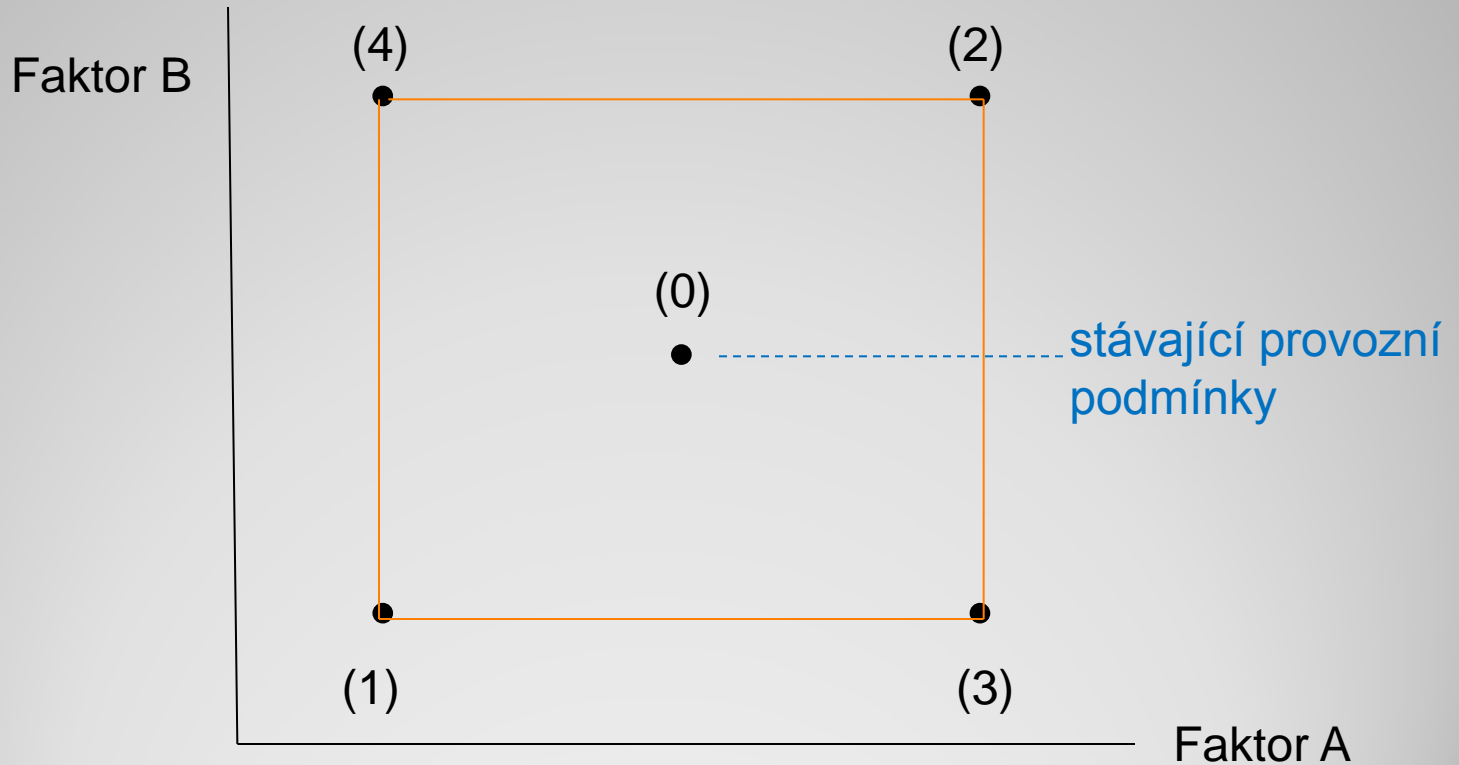
Faktoriální návrh 2^2 nebo 2^3

Místo bloků cykly

Postup

Systematické střídání experimentálních bodů

Postup v cyklech a fázích

Vyhodnocení – klasický postup

Klasický postup (Box, 1957)

po každém cyklu (počínaje druhým)

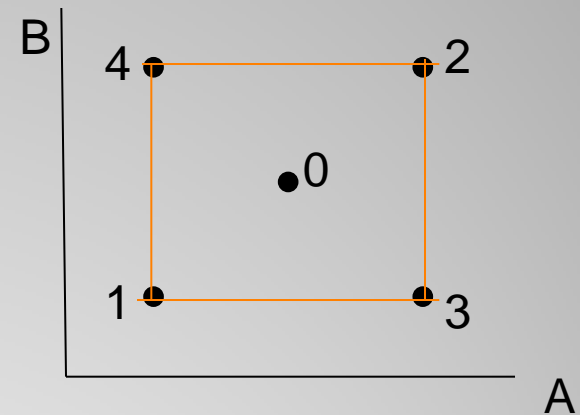
- odhad efektů A, B, AB
- odhad změny střední hodnoty (CIM)
- odhad experimentální chyby
- konstrukce konfidenčních intervalů
- rozhodnutí o dalším pokračování (nový cyklus nebo fáze)

Odhad efektů

$$\text{Efekt A} \quad \frac{\bar{y}_{(2)} + \bar{y}_{(3)}}{2} - \frac{\bar{y}_{(1)} + \bar{y}_{(4)}}{2}$$

$$\text{Efekt B} \quad \frac{\bar{y}_{(2)} + \bar{y}_{(4)}}{2} - \frac{\bar{y}_{(1)} + \bar{y}_{(3)}}{2}$$

$$\text{Efekt AB} \quad \frac{\bar{y}_{(1)} + \bar{y}_{(2)}}{2} - \frac{\bar{y}_{(3)} + \bar{y}_{(4)}}{2}$$

Změna střední hodnoty

$$\frac{\bar{y}_{(0)} + \bar{y}_{(1)} + \bar{y}_{(2)} + \bar{y}_{(3)} + \bar{y}_{(4)}}{5} - \bar{y}_{(0)} = \frac{1}{5} (\bar{y}_{(1)} + \bar{y}_{(2)} + \bar{y}_{(3)} + \bar{y}_{(4)} - 4\bar{y}_{(0)})$$

Odhad experimentální chyby

po každém cyklu

$$\hat{\sigma} = \frac{R}{d_2} \sqrt{1 - \frac{1}{k}} = \frac{R}{2,326} \sqrt{1 - \frac{1}{k}}$$

R – rozpětí z 5 hodnot

(rozdílů nové hodnoty a dosavadního průměru
v každém bodě)

k – počet cyklů

zpřesnění pomocí průměru směrodatných odchylek
z provedených cyklů

Konfidenční intervaly

Konfidence přibližně 0,95

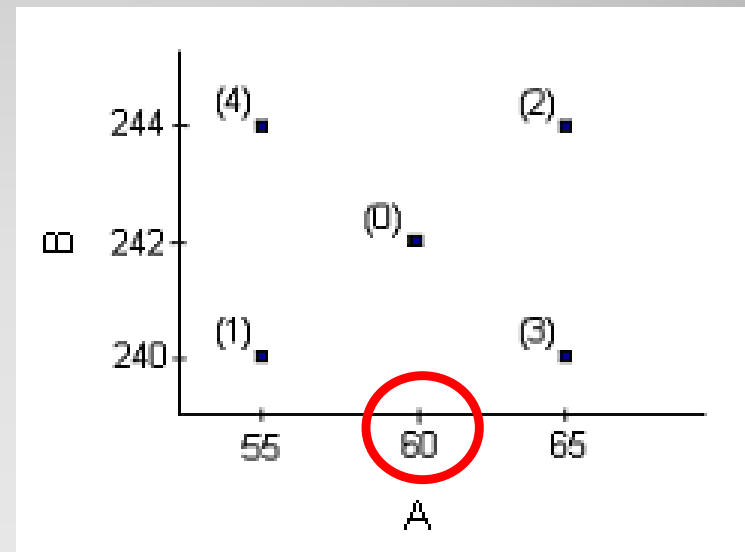
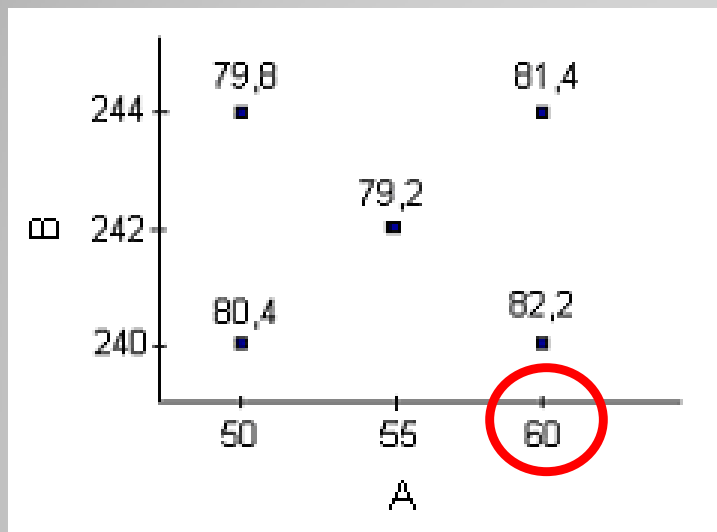
odhad efektu $\pm 2 \frac{\hat{\sigma}}{\sqrt{k}}$

odhad CIM $\pm 1,789 \frac{\hat{\sigma}}{\sqrt{k}}$

- a) Obsahují-li všechny intervaly 0 → nový cyklus
- b) Interval pro efekt A (B, AB) neobsahuje 0 → nová fáze, **výběr** nového centrálního bodu
- c) Interval pro CIM neobsahuje 0 → nacházíme se blízko optimálních podmínek

Nová fáze

Předpoklad – významný pouze hlavní efekt faktoru A

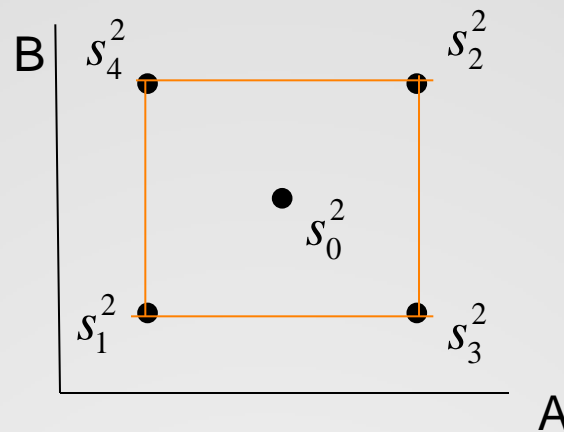

Alternativní vyhodnocení

- Jiný způsob odhadu změny střední hodnoty

$$\bar{y}_{(0)} - \frac{1}{4}(\bar{y}_{(1)} + \bar{y}_{(2)} + \bar{y}_{(3)} + \bar{y}_{(4)})$$

- Odhad experimentální chyby pomocí průměru výběrových rozptylů v experimentálních bodech

Vyhodnocení pomocí regresního modelu

- Normování proměnných → úrovně -1, 0, 1
- Odhad efektů pomocí parametrů regresního modelu
- Test nedostatku shody
- Odhad experimentální chyby pomocí průměru výběrových rozptylů (Pure Error, Mean Square)
- Testy hypotéz o nulových parametrech modelu

Odhad efektů A,B,AB pomocí regresního modelu

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_{12} x_1 x_2 + \varepsilon$$

$$\hat{y} = b_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + b_{12} x_1 x_2$$

Efekt A	$2b_1$
Efekt B	$2b_2$
Interakce AB	$2b_{12}$
Efekt centrálního bodu	

$$\bar{y}_0 - \frac{1}{4}(\bar{y}_1 + \bar{y}_2 + \bar{y}_3 + \bar{y}_4)$$

Výstup procedury pro regresní model po 2 cyklech

Parameter Estimates					
Variable	DF	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t
Intercept	1	80.77000	0.42264	191.11	<.0001
A	1	0.88750	0.47252	1.88	0.1094
B	1	-0.86250	0.47252	-1.83	0.1177
AB	1	0.33750	0.47252	0.71	0.5019

Analysis of Variance					
Source	DF	Sum of Squares	Mean Square	F Value	Pr > F
Model	3	13.16375	4.38792	2.46	0.1607
Error	6	10.71725	1.78621		
Lack of Fit	1	1.89225	1.89225	1.07	0.3479
Pure Error	5	8.82500	1.76500		
Corrected Total	9	23.88100			

Závěr: žádný efekt významný, další cyklus

Výstup procedury pro regresní model po 3 cyklech

Parameter Estimates					
Variable	DF	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t
Intercept	1	80.34667	0.47468	169.26	<.0001
A	1	1.08000	0.71202	1.52	0.1575
B	1	-0.77000	0.71202	-1.08	0.3026
AB	1	-0.16667	0.53071	-0.31	0.7594

Analysis of Variance					
Source	DF	Sum of Squares	Mean Square	F Value	Pr > F
Model	3	8.13933	2.71311	0.80	0.5180
Error	11	37.17800	3.37982		
Lack of Fit	3	11.31967	3.77322	1.17	0.3807
Pure Error	8	25.85833	3.23229		
Corrected Total	14	45.31733			

Závěr: žádný efekt významný, další cyklus

Výstup procedury pro regresní model po 4 cyklech

Parameter Estimates					
Variable	DF	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t
Intercept	1	80.58500	0.38486	209.39	<.0001
A	1	1.27143	0.65053	1.95	0.0684
B	1	-0.57857	0.65053	-0.89	0.3870
AB	1	-0.06250	0.43029	-0.15	0.8863

Testová statistika využívá reziduální rozptyl

Analysis of Variance					
Source	DF	Sum of Squares	Mean Square	F Value	Pr > F
Model	3	13.62821	4.54274	1.53	0.2443
Error	16	47.39729	2.96233		
Lack of Fit	3	11.11895	3.70632	1.33	0.3078
Pure Error	13	36.27833	2.79064		
Corrected Total	19	61.02550			

Při použití čisté chyby

$$t = \sqrt{\frac{11,31571}{2,79064}} = 2,014$$

P-hodnota 0,0326

Závěr: efekt A významný, změna úrovně faktoru A, nová fáze

Rozklad součtu čtverců podle jednotlivých efektů

Parameter Estimates						
Variable	DF	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t	Type II SS
Intercept	1	80.58500	0.38486	209.39	<.0001	129879
A	1	1.27143	0.65053	1.95	0.0684	11.31571
B	1	-0.57857	0.65053	-0.89	0.3870	2.34321
AB	1	-0.06250	0.43029	-0.15	0.8863	0.06250

Centrální složený návrh

- Faktoriální návrh 2^N
- Centrální bod
- $2N$ axiálních bodů
  - Ve vzdálenosti $\pm\alpha$ od centrálního bodu

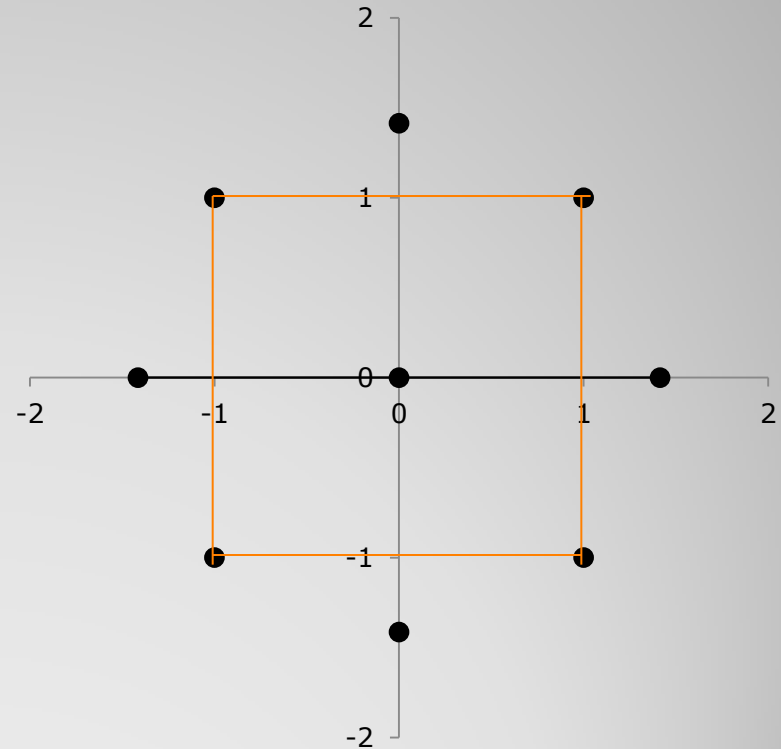
$$\alpha = \sqrt[4]{2^N}$$

N	α
2	$\sqrt{2}$
3	$\sqrt[4]{2^3} = 1,682$
4	2

Kulovitá experimentální oblast

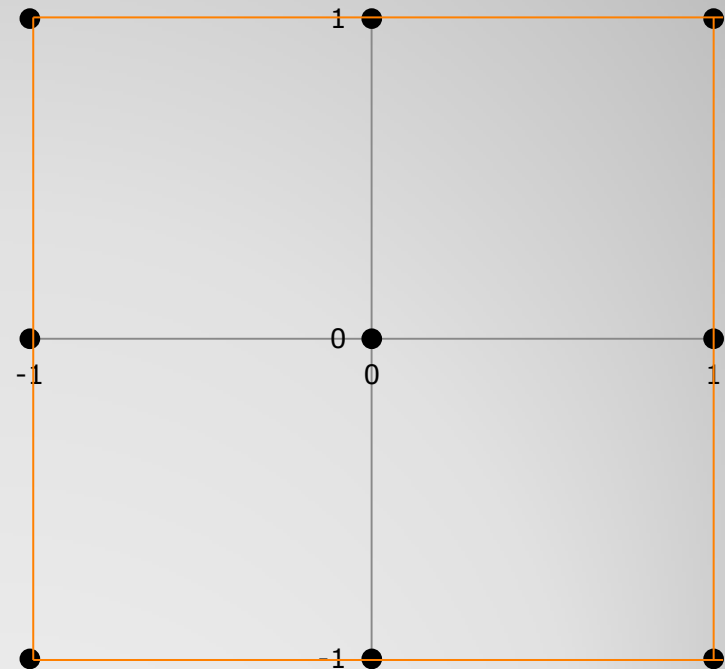
Příklad pro $N = 2$

A	B
-1	-1
1	-1
-1	1
1	1
0	0
$-\sqrt{2}$	0
$\sqrt{2}$	0
0	$-\sqrt{2}$
0	$\sqrt{2}$

Krychlová experimentální oblast

A	B
-1	-1
1	-1
-1	1
1	1
0	0
-1	0
1	0
0	-1
0	1

Vlastnosti

- Splňuje nutnou podmínku pro modelování plochou 2. stupně
(min. $1+2N+N(N-1)/2$ exp. bodů, min. 3 úrovně faktorů)
- Faktoriální část představuje návrh optimální z hlediska přesnosti odhadu parametrů modelu hlavních efektů nebo hlavních efektů a interakcí
- Centrální bod poskytuje informaci o nelinearitě plochy a umožňuje odhad čisté chyby
- Axiální body umožňují odhad koeficientů u kvadratických členů
- Rotační návrh (přesnost odhadu odezvy stejná ve všech bodech stejně vzdálených od centrálního bodu)

Postup

- Faktoriální experiment 2^N (1 replikace)
- Doplnění centrálního bodu (alespoň 2 replikace)
- Test nedostatku shody
- Doplnění $2N$ axiálních bodů
- Model odezvové plochy 2. stupně
- Určení stacionárního bodu
- Kanonická analýza (typ stacionárního bodu)
- Hřebenová analýza

Příklad – lisování pelet z borovice

Sledovaný znak – hustota

Faktory

tlak (A)

teplota (B)

vlhkost (C)

velikost frakce (D)

7 pelet v každém experimentálním bodě

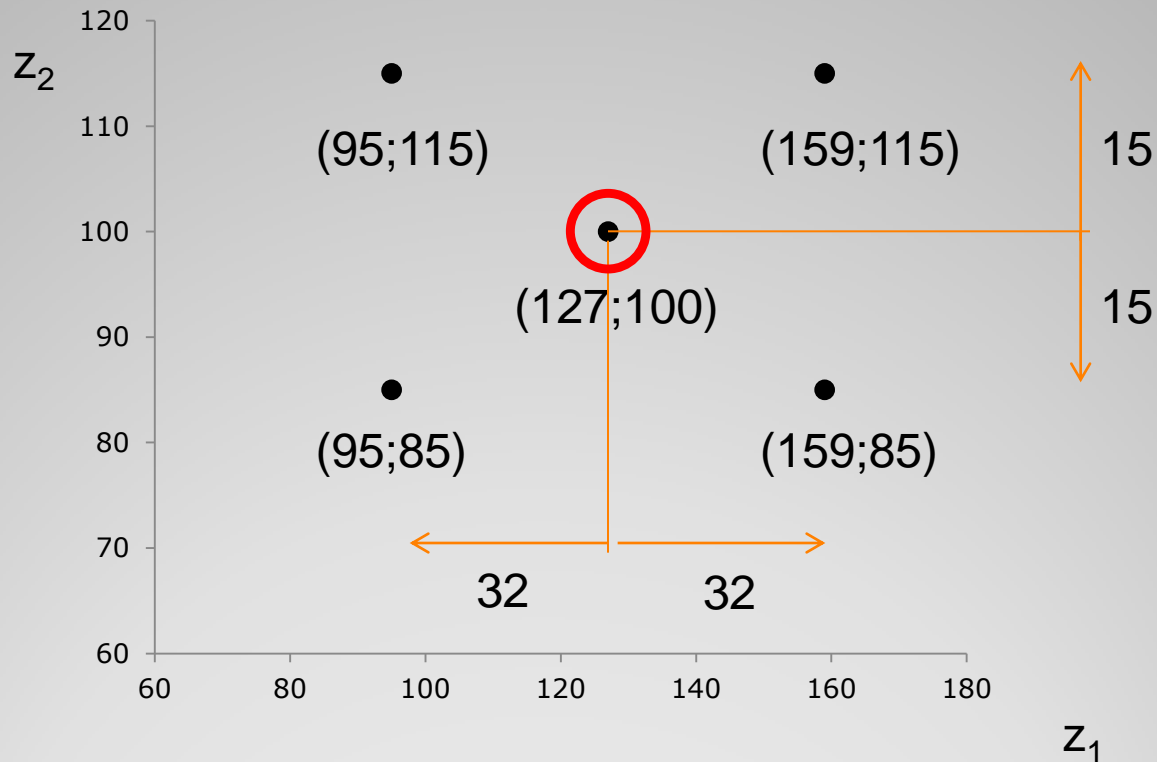
Y - průměr ze 7 hodnot

1.krok - faktoriální návrh 2^4

	A	B	C	D	A	B	C	D	Response
row	z_1	z_2	z_3	z_4	x_1	x_2	x_3	x_4	y
1	95	85	8	1	-1	-1	-1	-1	1.135
2	159	85	8	1	1	-1	-1	-1	1.157
3	95	115	8	1	-1	1	-1	-1	1.191
4	159	115	8	1	1	1	-1	-1	1.236
5	95	85	12	1	-1	-1	1	-1	0.800
6	159	85	12	1	1	-1	1	-1	1.007
7	95	115	12	1	-1	1	1	-1	1.174
8	159	115	12	1	1	1	1	-1	1.236
9	95	85	8	4	-1	-1	-1	1	1.089
10	159	85	8	4	1	-1	-1	1	1.081
11	95	115	8	4	-1	1	-1	1	1.167
12	159	115	8	4	1	1	-1	1	1.206
13	95	85	12	4	-1	-1	1	1	0.755
14	159	85	12	4	1	-1	1	1	0.960
15	95	115	12	4	-1	1	1	1	1.128
16	159	115	12	4	1	1	1	1	1.135

Ukázka normování

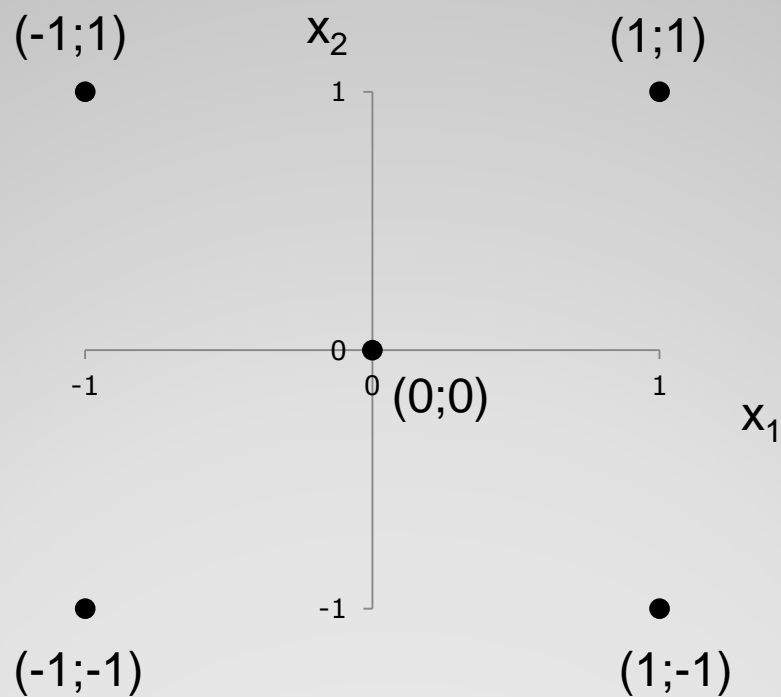
$$x_1 = \frac{z_1 - 127}{32}$$

$$x_2 = \frac{z_2 - 100}{15}$$

$$x_3 = \frac{z_3 - 10}{2}$$

$$x_4 = \frac{z_4 - 2.5}{1.5}$$

Návrh 2^2 v kódovaných jednotkách

Shrnutí výsledků analýzy rozptylu

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_{12} x_1 x_2 + \dots + \beta_{34} x_3 x_4 + \varepsilon$$

Příspěvky jednotlivých faktorů (hlavní efekty + dvoufaktorové interakce)

Factor	DF	Sum of Squares	Mean Square	F Value	Pr > F
A	4	0.035319	0.008830	3.66	0.0936
B	4	0.184549	0.046137	19.13	0.0031
C	4	0.121882	0.030471	12.64	0.0080
D	4	0.011563	0.002891	1.20	0.4140

Závěr: Faktor D (velikost frakce) není důležitý
(p-hodnota podstatně větší než 0,05)

Doplnění faktoriálního návrhu o centrální bod

x_1	x_2	x_3	x_4	
0	0	0	0	1.016
0	0	0	0	-

Dvě nebo více replikací umožní
odhad experimentální chyby (čistá chyba, pure error)
test nedostatku shody
pokud model

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_{12} x_1 x_2 + \dots + \beta_{34} x_3 x_4 + \varepsilon$$

vyhovuje, změna úrovní faktorů,
jinak doplnění axiálními body (centrální složený návrh)

Doplnění axiálních bodů

Pozn.: chybná realizace experimentu
jediné měření v centrálním bodě
zbytečně dále uvažován faktor D

Dále postup pro všechny 4 faktory
Axiální body v kódovaných jednotkách

A	B	C	D
x_1	x_2	x_3	x_4
-2	0	0	0
2	0	0	0
0	-2	0	0
0	2	0	0
0	0	-2	0
0	0	2	0
0	0	0	-2
0	0	0	2

Shrnutí výsledků analýzy rozptylu

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_{12} x_1 x_2 + \dots + \beta_{34} x_3 x_4 + \beta_{11} x_1^2 + \dots + \beta_{44} x_4^2 + \varepsilon$$

Příspěvky jednotlivých faktorů (hlavní efekty + dvoufaktorové interakce + kvadratické členy)

Factor	DF	Sum of Squares	Mean Square	F Value	Pr > F
A	5	0.045557	0.009111	2.30	0.1228
B	5	0.194773	0.038955	9.83	0.0013
C	5	0.141049	0.028210	7.12	0.0044
D	5	0.017490	0.003498	0.88	0.5264

Závěr: Faktor D (proměnná x_4) vyloučen z modelu

Odhady parametrů modelu

Parameter	DF	Estimate	Standard Error	<i>t</i> Value	Pr > <i>t</i>
Intercept	1	1.031108	0.028078	36.72	<.0001
A	1	0.030625	0.012594	2.43	0.0280
B	1	0.076036	0.012453	6.11	<.0001
C	1	-0.049105	0.011557	-4.25	0.0007
A*B	1	-0.017062	0.015424	-1.11	0.2861
A*C	1	0.023938	0.015424	1.55	0.1415
B*C	1	0.050812	0.015424	3.29	0.0049
A*A	1	0.014125	0.013923	1.01	0.3264
B*B	1	0.016259	0.008312	1.96	0.0693
C*C	1	0.016765	0.008807	1.90	0.0763

Maticové vyjádření rovnice modelu

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_{12} x_1 x_2 + \beta_{13} x_1 x_3 + \beta_{23} x_2 x_3 + \beta_{11} x_1^2 + \beta_{22} x_2^2 + \beta_{33} x_3^2 + \varepsilon$$

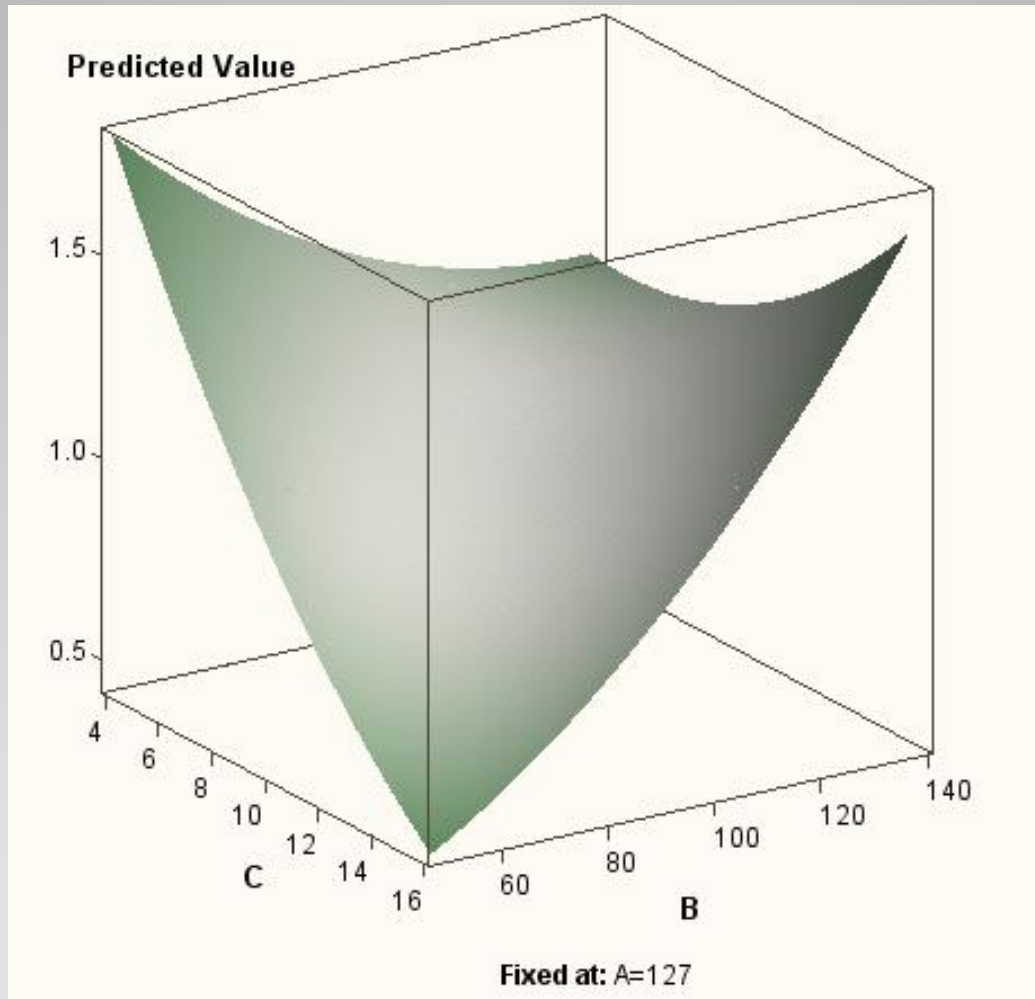
$$\hat{y} = b_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + b_3 x_3 + b_{12} x_1 x_2 + b_{13} x_1 x_3 + b_{23} x_2 x_3 + b_{11} x_1^2 + b_{22} x_2^2 + b_{33} x_3^2$$

$$\mathbf{b} = \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \end{bmatrix} \quad \hat{\mathbf{B}} = \begin{bmatrix} b_{11} & b_{12}/2 & b_{13}/2 \\ b_{12}/2 & b_{22} & b_{23}/2 \\ b_{13}/2 & b_{23}/2 & b_{33} \end{bmatrix}$$

$$\hat{y} = b_0 + \mathbf{x}^T \mathbf{b} + \mathbf{x}^T \hat{\mathbf{B}} \mathbf{x}$$

Ukázka znázornění odezvové plochy

Určení stacionárního bodu

$$\mathbf{x}_s = -\frac{1}{2}\hat{\mathbf{B}}^{-1}\mathbf{b} = \begin{bmatrix} 0.763585 \\ 0.820396 \\ -0.790467 \end{bmatrix} \quad \text{v kódovaných jednotkách}$$

$$\mathbf{z}_s = \begin{bmatrix} 175.9 \\ 123.3 \\ 6.0 \end{bmatrix} \quad \text{v původních jednotkách}$$

Typ stacionárního bodu

charakteristická čísla matice $\hat{\mathbf{B}}$

všechna kladná – minimum

všechna záporná – maximum

různá znaménka – sedlový bod

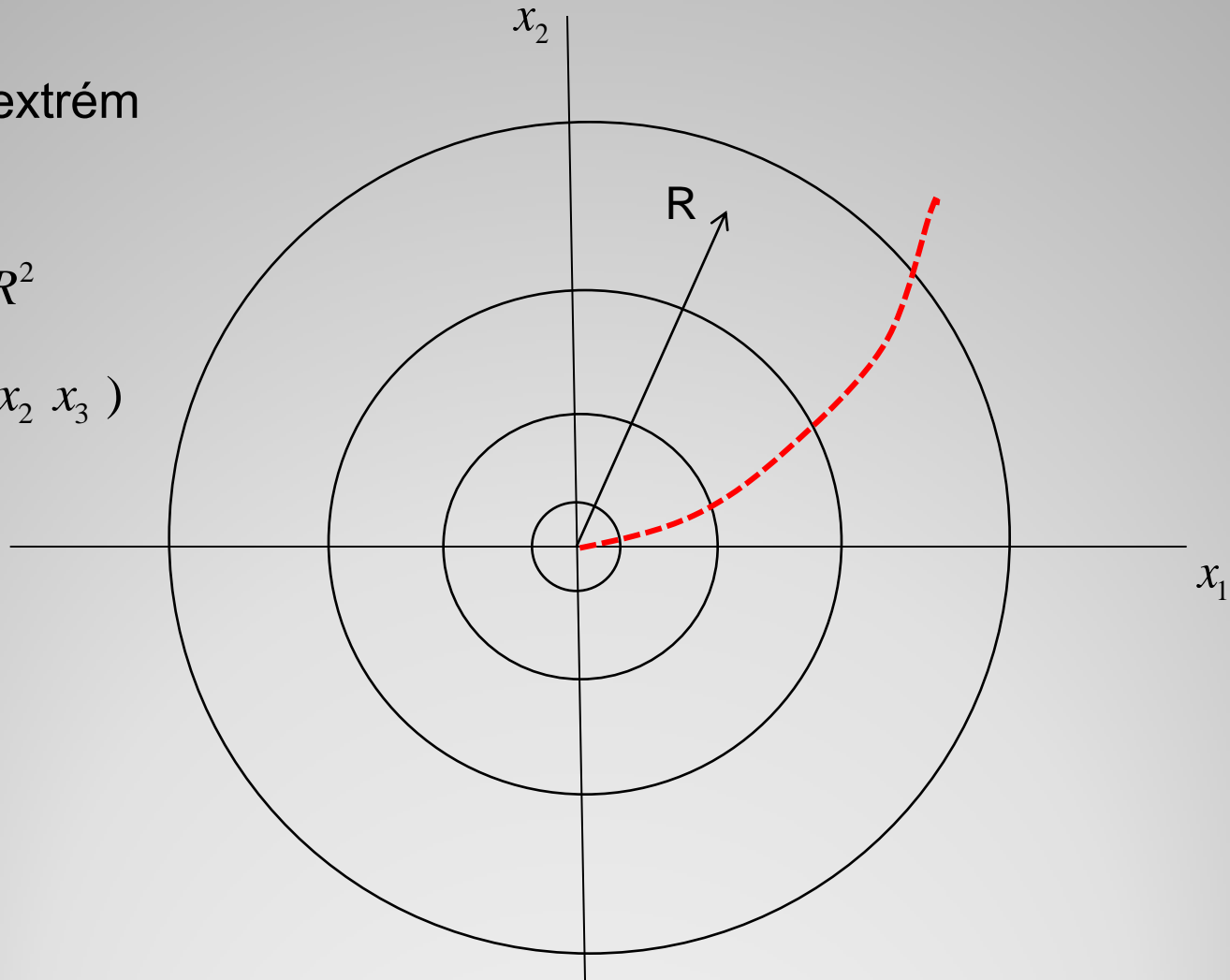
Hřebenová analýza - podstata

vázaný extrém

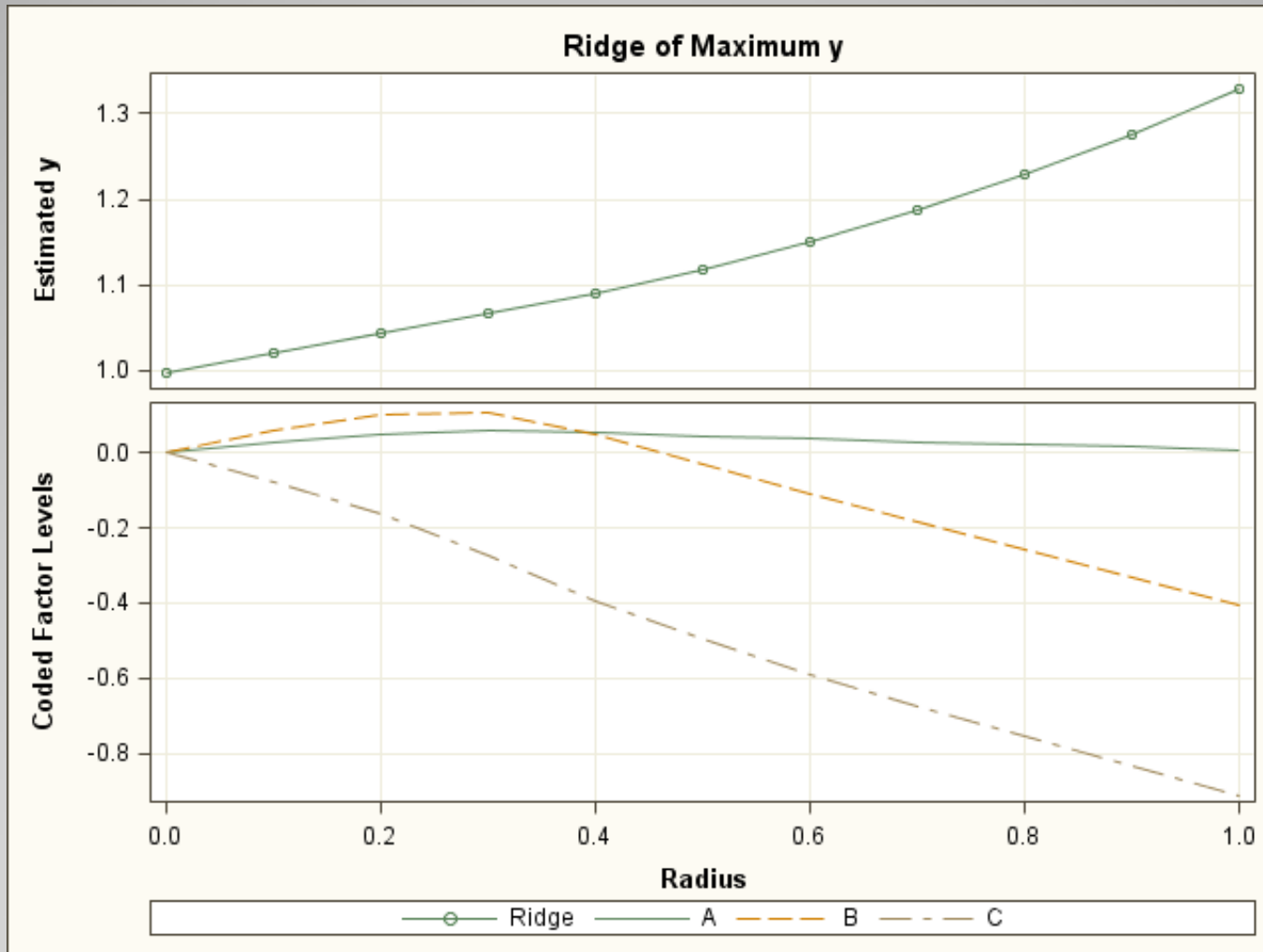
$\max \hat{y}$

$$\mathbf{x}_p^T \mathbf{x}_p = R^2$$

$$\mathbf{x}_p^T = (x_1 \ x_2 \ x_3)$$

Hřebenová analýza - výsledky

Estimated Ridge of Maximum Response for Variable y

Coded Radius	Estimated Response	Standard Error	Uncoded Factor Values		
			A	B	C
0.0	0.99716	0.02859	127.00000	92.50000	10.00000
0.1	1.02146	0.02848	128.83724	94.64026	9.61534
0.2	1.04426	0.02795	130.20616	96.35116	9.17928
0.3	1.06625	0.02720	130.71395	96.51392	8.62909
0.4	1.08970	0.02711	130.37388	94.25291	8.03127
0.5	1.11706	0.02881	129.86267	91.32654	7.51494
0.6	1.14919	0.03289	129.36111	88.41579	7.05561
0.7	1.18636	0.03946	128.87812	85.57279	6.62726
0.8	1.22866	0.04830	128.40909	82.78418	6.21718
0.9	1.27614	0.05914	127.95002	80.03534	5.81880
1.0	1.32883	0.07174	127.49814	77.31567	5.42839

Předpověď pro optimální provozní podmínky

Konfidenční interval pro předpověď

$$\hat{y}_o \pm t_{1-\alpha/2}(n-p)\hat{\sigma}\sqrt{1+\mathbf{x}_o^T(\mathbf{X}^T\mathbf{X})^{-1}\mathbf{x}_o}$$

(1,110; 1,548)

$\hat{y}_o = 1,328825$ vyrovnaná hodnota v nalezeném optimu

$\hat{\sigma}^2$ rozptyl náhodné složky, obvykle $\hat{\sigma}^2 = SS_E / (n-p)$
zanedbáme-li nepřesnost měření

$\mathbf{X}$ matice návrhu (odpovídá modelu plochy)

$\mathbf{x}_o^T$ řádkový vektor určený optimálními podmínkami,
struktura odpovídá řádkům matice $\mathbf{X}$

Literatura

Box, G.E.P. (1957): Evolutionary Operation: A Method for Increasing Industrial Productivity, Applied Statistics, 6, 81-101

Myers, R.H., Montgomery, D.C. (2002): Response Surface Methodology, Wiley

Ryan, T.P. (2000): Statistical Methods for Quality Improvement, Wiley

Jarošová, E. (2007): Navrhování experimentů a jejich analýza, ČSJ